

УДК 331

Т.Б. Кузенко

МІСЦЕ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто еволюцію розвитку теорії управління, передумови формування «економіки знань» та її необхідність у сучасних умовах. Досліджено сутність «економіки знань» та її вплив на розвиток підприємства в Україні. Окреслено перспективи розвитку «економіки знань» у світі.

In this paper the theory of evolution management. It was found that in conditions of post-industrial economy to science and economic practice problems arise fundamentally new character. Found that require revision management concepts that have emerged in the past; necessary changes of legal forms of enterprises through the application of new methods of analysis and design of control systems are considered prerequisites for the formation of «knowledge economy» and its necessity in the modern world. Studied, the terms «knowledge economy», «new economy» are confident enough in modern scientific terminology. They are widely used in scientific discussions and literature in the media abroad. In the Ukrainian reality so far little attention is paid to this actual problem, though there are first attempts to summarize the essence of the phenomenon of

the knowledge economy and highlight its main component is education. The essence of «knowledge economy» and its impact on enterprise development in Ukraine. Prospects of development of the knowledge economy in the world. The most important feature of this process is the recognition of the fact that in the emerging knowledge economy radically changes related to the main productive forces of society – a man highly intelligent, highly productive work. Today the value created by increasing productivity and use of innovations, ie the use of knowledge in practice. Economic growth increasingly depends on the ability to acquire new knowledge and apply them in life. Found that Ukraine needs formation of the knowledge economy through investments in education, improving the quality of corporate governance, openness of the economy and attract investment. But these steps are not possible without state support and balanced policy in acquiring public access to knowledge and technology and support research and implementation in enterprise activity

Ключові слова: «економіка знань», інновації, інформаційні ресурси, інтеграція, глобалізація, людський капітал.

Key words: knowledge of economy, innovation, information resources, integration, globalization, human capital.

Формування соціально-орієнтованої економіки України невідкладно потребує подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування всіх її галузей, особливо промислового виробництва. Розвиток промислового виробництва характеризується своєю суперечливістю, складністю і неоднозначністю, пов'язаними з нестабільністю як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Нестабільність визначається трансформацією власності, поглибленням процесів розвитку нових організаційних форм промислового виробництва, утворенням нових господарських структур у вигляді дрібного, середнього та великого бізнесу, інтеграцією вітчизняної промисловості у світове економічне співтовариство, відмиранням старих господарських структур, що впливають не тільки на характер організації промислового виробництва, але й на його ефективність. В останні роки набуває поширення процесно-орієнтований підхід до управління. Реалізація цього підходу на практиці менеджменту дозволяє скоротити число рівнів управління, підвищити зацікавленість кожного виконавця в кінцевому результаті за рахунок розширення діапазону контролю та делегування повноважень, і, відповідно, висуває більш високі вимоги до якості кадрового потенціалу підприємства.

За умов, коли невизначеність як постійна мінливість стану поведінки швидка і гнучка, переорієнтація виробництва і збуту стала одним із важливих понять менеджменту. Необхідна побудова такої системи управління, яка була б адекватна дії різноманітних факторів. Особливе місце процесу управління в ринковій економіці обумовлено тим, що воно повинно забезпечити поєднання, інтеграцію економічних процесів на підприємстві. Саме в складних економічних умовах сьогодення повинен реалізуватися потужний, цілеспрямований менеджмент підприємства, заснований на критичному відборі найкращих напрямів різних шкіл і підходів до менеджменту, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку господарського управління.

Завдання, з якими доводиться стикатися сьогодні, зовсім інші, ніж ті, що були ще двадцять років тому. В умовах глобалізованої економіки, коли постійно очікуються як небезпечні зміни (загострення конкуренції, нарощення темпів ділової активності), так і нові перспективи (укрупнення ринків, скорочення кількості бар'єрів), підприємства кардинально вдосконалюють діяльність з урахуванням нематеріальних чинників, до

яких насамперед відносять знання і людський капітал. Все це і зумовило виникнення економіки знань або нової економіки.

Багато вітчизняних та зарубіжних учених досліджували окремі аспекти окресленої тематики. Серед них такі науковці, як: Александрова В.П., Боярська О., Геєць В.М., Жарінова А.Г., Макарова В.Л., Федулова Л.І. Зокрема А.Г. Жарінова під економікою знань розуміє сферу виробництва товарів і послуг як сферу практичної реалізації людського інтелекту, де домінуючим і пріоритетним ресурсом є знання, котрі стають новою актуальною основою конкурентоспроможної діяльності економічних суб'єктів у сучасному глобальному господарстві [1–6]. Також зазначеній проблематиці присвячені праці таких зарубіжних дослідників, як: Белл Д., Ікуджиро Н., Стюарт Т.

Метою статті є дослідження передумов та теоретичних основ виникнення економіки знань, виявлення місця економіки знань у сучасній економіці та зростання її впливу на розвиток економік світу

Глобалізація ринків і конкурентної боротьби викликають суттєві зміни в діловому оточенні компаній, які особливо доводиться враховувати. Серед таких змін:

– зміни в технологіях – охоплення населення глобальними інформаційними мережами, швидкодiючі та високоякісні засоби зв'язку, швидкісний транспорт, високопродуктивна побутова техніка, нові види продовольства та інше;

– міжнародна економічна інтеграція – зниження митних зборів, введення плаваючих валютних курсів; вільне переливання капіталів у глобальному масштабі, трансфер технологій; розвиток ринків у передових країнах – уповільнення економічного зростання, збільшення частки експорту в товарообігу (особливо високотехнологічної продукції), посилення дерегулювання економіки та інші. Для того, щоб уникнути загроз і використати можливі шанси, підприємства (компанії) прагнуть зміцнити свою конкурентоспроможність, перш за все через трансформаційні зміни, серед яких: вдосконалення господарської діяльності; реструктуризація; програми поліпшення якості; злиття і придбання фірм; перегляд стратегічних пріоритетів; зміни у виробничій культурі (формування корпоративної культури).

Досвід роботи провідних зарубіжних і вітчизняних компаній у цих напрямках потребує зосередження уваги на тенденціях і закономірностях функціонування сучасного менеджменту і, передусім, на тих нових концепціях (теоріях), що виникли за останній період і успішно впроваджуються в практику життя підприємств.

Розглядаючи еволюцію розвитку теорії управління, У. Букович та Р. Вілльямс [5] пропонують наукові здобутки з менеджменту розподілити на дві основні групи:

1) наукові видання від Ф. Тейлора до Г. Саймона;

2) видання гуманістичного напрямку, від праць Е. Мейо та Е. Вейка до робіт з організаційної культури.

Так, науковий менеджмент Ф. Тейлора був спробою формалізації досвіду працівників і неформалізованих навичок в об'єктивне і наукове знання. Але ці спроби не мали успіху і з часом створення нових методів організації праці стали виключним правом менеджерів, на яких були покладені обов'язки класифікації, приведення до одного знаменника і оформлення знань у вигляді правил та формул, впровадження їх у повсякденний виробничий процес.

Менеджмент другої половини ХХ ст. характеризувався прагненням учених врахувати комплексний характер та взаємодію організацій із навколишнім середови-

щем, про що свідчать наукові здобутки школи Ф. Тейлора, Г. Гантта, Ф. Гелбрета і Л. Гелбрета, адміністративної школи А. Файоля, школи людських відносин Е. Мейо, системного підходу П. Друкера та консультаційної фірми «Мак-Кінс 7С», ситуаційні теорії, теорії стратегічного управління І. Ансоффа, Б. Карлоффа, М. Портера, теорії біхевіоризму Д. МакГрегорі, В. Оучі, які, своєю чергою, дали імпульс розвитку теорії людських відносин, що підкреслювало значення в менеджменті людського фактора.

Так, звані хоторнські експерименти в 1920–1930 рр. показали, що такі соціальні фактори, як моральний стан, почуття належності до групи та міжособистісні навички розуміння людської поведінки підвищують продуктивність праці. Спираючись на їхні дані, Е. Мейо та Ф. Ротлісбергер створили нову управлінську теорію «людських взаємовідносин», яка констатувала, що людський фактор відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності праці шляхом постійного вдосконалення практичних знань працівників.

В умовах розбудови економіки постіндустріального типу перед наукою та господарською практикою виникають проблеми принципово нового характеру. Сьогодні, коли на розвиток і успіх підприємства впливає багато факторів, потребують перегляду концепції управління, що сформувалися раніше; необхідні зміни організаційно-правових форм підприємств на основі застосування нових методів аналізу і проектування системи управління.

Україна має величезний потенціал людських талантів, інтелекту і значні природні ресурси. Ринкова система надає безліч можливостей для реалізації цього потенціалу. Поєднати талант, вміння, навички, професіоналізм може сучасна система управління – менеджмент. Перевагами цієї системи управління є орієнтацію на людину – головну продуктивну силу організації. Врахування особливостей мотиваційного механізму при організації роботи людей забезпечує продуктивність, ефективність та динамічність підприємств у цілому.

Сьогодні важливим фактором виробництва, окрім тих, що стали класичними (праця, капітал, земля), стає інформація, знання і, перш за все, – наукове знання. Тому важливою проблемою є формування процесу добування, використання та розповсюдження нових знань. Останні є рушійною силою прискореного розвитку економіки, так як забезпечують високий рівень конкурентоспроможності країни. Знання накопичує людський потенціал і в цьому розумінні він стає інтелектуальним капіталом, що належить кожній організації і підвищує її вартість.

Терміни «економіка знань», «нова економіка» достатньо впевнено входять у сучасну наукову термінологію. Вони широко застосовуються в наукових дискусіях і літературі, в засобах масової інформації зарубіжних країн. В українській дійсності поки що мало уваги приділяється цій актуальній проблемі, хоч і з'явилися перші спроби узагальнити сутність феномену економіки знань [1–4] та виділити її головну складову – освіту [5].

З теоретичної точки зору заслуговує на увагу той факт, що нині немає єдності і суттєвої спільності у використанні цих понять різними фахівцями, експертами, політиками, хоч цінності та економічні аспекти інформації та знань давно відомі. Найбільш поширеними є такі визначення «економіки знань»:

– тип економіки, де сектор знань є джерелом економічного зростання;

— економіка, що заохочує організації та людей пізнавати, створювати, розповсюджувати знання більш ефективно для більшого економічного та соціального розвитку;

— економіка, що покладається більше на використання ідей, ніж фізичних здібностей, застосування нових технологій, ніж перероблення сировини та експлуатації дешевої робочої сили.

Характерною рисою останніх десятиліть став безпрецедентний за темпами розвиток сучасних інформаційних технологій, що включають засоби обробки інформації та нові засоби комунікацій. Але важливо підкреслити, що нова економіка не вичерпується інформаційним аспектом, а представляє якісно новий технологічний рівень всього господарства, включаючи діючі продуктивні сили суспільства. Сам термін «нова економіка», або «електронний ринок», з'явився в США в 90-ті роки ХХ століття і був пов'язаний з позначенням процесів комерціалізації Інтернету. Цей термін використовується й сьогодні в науковій та діловій літературі фактично для визначення різних явищ в економіці, спільним для яких є тільки Інтернет-інструментарій. До нової економіки зазвичай належать: інформаційно-комунікаційний сектор (зв'язок і передача даних, електронна комерція; фондовий ринок високотехнологічних акцій); рекламний ринок та мас-медіа; банківський і фінансовий сектори, здоров'я та освіта, тобто всі сфери, де застосовуються ЕОМ та Інтернет.

Про масштаби поширення економіки знань у розвинутих країнах свідчать ряд показників. Так, у США в складі сфери послуг (частка якої у ВВП США з 60-х років зросла з 50 до більш ніж 70 %) — основної сфери розповсюдження та використання інформації, 63 % послуг можуть бути віднесені до категорії інтелектуальних. Щодо інвестицій у людський капітал, то можна відмітити, що в США в 90-ті роки такі інвестиції втричі переважали інвестиції у фізичний капітал; витрати на освіту переважали половину інвестицій у фізичний капітал; витрати на охорону здоров'я опинилися вище них. За деякими оцінками, частка інвестицій в людський капітал у загальному обсязі ВВП США складає більше, ніж 15 % ВВП, що перевершує «чисті валові інвестиції приватного капіталу в заводи, обладнання та складські приміщення» [5].

За оцінками Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 % загального обсягу багатства кожної країни, природний — 20 %, а людський капітал — 64 %. У таких країнах, як Японія і Німеччина частка людського капіталу складає до 80 % національного багатства. Щоб Україна могла зробити свою економіку конкурентоспроможною, необхідно перебудувати відсталу систему управління в основних галузях, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю. Наприклад, машинобудування у всьому світі переживає глибокі зміни, пов'язані, насамперед, із прискоренням оновлення продукції і відповідно перебудовою інформаційних систем, що забезпечують керування цим процесом. Ринок робочої сили стає все більш інтегрованим, глобальним. Це стосується і ринку найбільш кваліфікованої робочої сили — вчених і фахівців. Створені і функціонують спеціальні інститути, що підтримують такі ринки [6].

Найважливішою особливістю цього процесу є визнання того факту, що в умовах формування економіки знань докорінно змінюється ставлення до головної продуктивної сили суспільства — людини високоінтелектуальної, високопродуктивної праці. Сьогодні цінності створюються за рахунок підвищення продуктивності та використання нововведень, тобто застосування знання на практиці. Економічне зростання все більшою мірою залежить від здатності отримувати нові знання і застосовувати їх у житті.

Таким чином, можна стверджувати, що на шляху до євроінтеграції Україні необхідно формувати економіку знань через інвестиції в освіту, підвищення якості управління підприємствами, відкритість економіки та залучення інвестицій. Як було зазначено, економіка знань — це економіка, що заохочує організації та людей пізнавати, створювати, розповсюджувати знання більш ефективно для більшого економічного та соціального розвитку. Але ці кроки неможливі без державної підтримки та виваженої політики в галузі набуття населенням доступу до знань і технологій та підтримки наукових досліджень і впровадження їх у діяльність підприємств. Найважливішою особливістю цього процесу є визнання того факту, що в умовах формування економіки знань докорінно змінюється ставлення до головної продуктивної сили суспільства — людини високоінтелектуальної, високопродуктивної праці, і це має значний революційний вплив на розвиток економік світу.

1. *Макаров В.* Контури экономики знаний / В. Макаров // Экономист. — 2003. — № 1. — С. 3–15;
2. *Бажал Ю.* Знаннєва економіка: теорії і державна політика / Ю. Бажал // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 77;
3. *Боярська М.О.* Дослідження перспектив розвитку економіки знань в Україні / М.О. Боярська // Технологический аудит и резервы производства. — 2014. — № 5/2 (19);
4. Україна у вимірі економіки знань / [В.М. Геєць, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал]; за ред. В.М. Геєця. — К.: Основа, 2006. — 592 с.;
5. *Федулова Л.І.* Сучасні концепції менеджменту: навч. посіб. / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с.;
6. *Жарінова А.Г.* Економіка знань: зміст та роль інтелекту людини в її формуванні / А.Г. Жарінова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: [зб. наук. праць]. — К., НАУ, 2010. — Вип. 28. — 247 с.;
7. *Андрусенко Т.* Управление знаниями: опыт зарубежных компаний / Т. Андрусенко // Корпоративные системы. — 2004. — № 4. — С. 15–18;
8. *Букович У.* Управление знаниями: руководство к действию / У. Букович, Р. Уилльямс; пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 504 с.